

Temahæftet giver konkrete anvisninger om at lave individuelle undervisningsplaner.

Det henvender sig til lærere, som ønsker at få nye impulser ved planlægning og gennemførelse af specialundervisning i 90'ernes skole.

Undervisningsministeriet
Skolen og specialundervisning - om at lave individuelle undervisningsplaner

Skolen og specialundervisning

- om at lave individuelle undervisningsplaner

Temahæfte 16

Folkeskoleafdelingen 1996

Temahæfte 16

Skolen og specialundervisning
- om at lave individuelle undervisningsplaner

Undervisningsministeriet
Folkeskoleafdelingen
1996

Skolen og specialundervisning - om at lave individuelle undervisningsplaner

Temahæfte nr. 16

© Undervisningsministeriet,
Folkeskoleafdelingen

1. oplag

Grafisk tilrettelægning: Schwander & Co

Foto: Ole Schwander

Tryk: Sangills Bogtryk & Offset

Trykt på 115 g CyclusPrint genbrugspapir

Printed in Denmark 1996

ISBN 87-603-0825-7

ISSN 0906-5768

Bestilles (UVM 5-070) hos
Undervisningsministeriets forlag
Frederiksholms Kanal 25 F, 1220 København K
Tlf.: 3392 5220 - Fax: 3392 5219
eller hos en boghandler.

Pris: 50,- kr. incl. moms.
Rabat: 10% ved køb af 10-99 stk.
15% ved køb af 100 stk. og derover.

*Billedet af Ola Larsson er gengivet fra bogen "Skolen
i kunsten - kunsten i skolen" og bringes med tilladelse
fra Danmarks Lærerforening*

Indhold

4 Forord

5 Hvad er specialundervisning?

9 Elever med særlige behov - et spørgsmål om undervisningens tilrettelæggelse

14 Praksis

14 Generelt om individuel undervisningsplanlægning

15 Den konkrete planlægning

17 Planlægningens første led - iagttagelse og beskrivelse

20 Planlægningens andet led - årsplanen

24 Planlægningens tredje led - den individuelle plan for elevens undervisning

26 Planlægningens fjerde led: aktiviteter - hvordan kan undervisningen tilrettelægges og organiseres?

32 Undervisningens organisering - et spørgsmål om valg

35 Ledere og lærere

38 Råd og vejledning om undervisningen

41 Skole-hjem-samarbejde

42 Læseplaner - særlige læseplaner

43 Bilag

Folkeskolen er for alle, og i folkeskoleloven er det præciseret, at undervisningen skal tilrettelægges, så den svarer til den enkelte elevs behov og forudsætninger.

Folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogiske bistand er det sikkerhedsnet, som skal sikre, at alle elever får relevante og optimale udviklingsmuligheder i skolen.

Nogle elever - men ikke mange - får hele deres undervisning som specialundervisning, mens en hel del andre - og langt de fleste - får specialundervisning som et supplement til den almindelige undervisning.

I alle tilfælde gælder det, at de særlige behov, som nogle elever i skolen har, må være velbeskrevne, og at lærerne har kendskab til alle de muligheder, der er for at imødekomme dem.

I dette temahæfte om undervisning af elever med særlige behov har ministeriet samlet og bearbejdet en række erfa-

ringer og vurderinger, som er udviklet inden for den specialpædagogiske praksis her i landet og i udlandet. Temahæftet knytter sig til bekendtgørelsen om specialundervisning nr. 537 af 16. juli 1990.

Temahæftet er udarbejdet i en skrivegruppe med følgende medlemmer: Ellen Berga, Lene Hatt, Bente Maribo, Karin Møller, Poul Erik Olsen og Erik Mørk Pedersen. Hæftet er redigeret i Folkeskoleafdelingen af Bente Maribo.

Det er ministeriets formål og forhåbning, at hæftets indhold vil kunne være til støtte for det praktiske arbejde i skolens hverdag, men også at det vil kunne inspirere til fortsat udvikling og kvalificering af skolens indsats over for elever med behov, der rækker ud over den almindelige undervisnings rammer og muligheder.

IVAN SØRENSEN
Direktør

Formålet med skolens undervisning er fælles for samtlige elever, men vejene hertil skal være så brede, at hver enkelt elev uhindret kan nå så langt i retning af målet som muligt. Dette er en opgave for alle, der er implicerede i skolens virksomhed.

Specialundervisning er skolens særlige mulighed for at støtte elever, hvis behov ikke fuldt ud kan imødekommes i den almindelige undervisning, men specialundervisning er ikke et alternativ, der sætter eleverne uden for de almindelige bestemmelser om folkeskolens undervisning.

Specialundervisningen og dens medarbejdere - hvad enten de arbejder inden for almindelige skoler eller specialskoler - er dermed et konstruktivt element i skolen for alle.

Alle elever er omfattet af folkeskoleloven

Nogle elever har særlige behov, forstået

på den måde, at de ikke umiddelbart kan deltage i den almindelige undervisning med optimalt udbytte. I nogle tilfælde er disse særlige behov beskudne og i andre temmelig omfattende, men i alle tilfælde gælder det, at disse elever har almindelige udviklingsbehov, der ganske ligner alle andre elevers.

Først småbørn - siden elever

Når et barn kommer i skole, har der allerede fundet en omfattende udvikling og indlæring sted. Hvis barnets udviklingsmuligheder i småbørnsalderen ikke har været optimale, øges risikoen for, at det allerede ved skolestarten vil have behov for særlig støtte. Den specialpædagogiske indsats bør derfor iværksættes så tidligt som muligt. Jo tidligere et særligt behov kan tilgodeses, jo bedre.

Et barn er meget mere end sit handicap

De forhold hos eleverne, der er årsag

til de særlige behov, kan inddeles og beskrives efter de fysiske eller psykiske funktionsnedsættelser, der er tale om. En sådan kategorisering kan være hensigtsmæssig, når det fx gælder om at forstå, hvordan en synsnedsættelse, en hørenedsættelse, en psykisk udviklingshæmning generelt påvirker elevens funktionsmåde. Samtidig er det imidlertid afgørende at respektere den kendsgerning, at børn inden for samme kategori som personer og elever kan variere meget, og at deres særlige behov derfor kan være meget forskellige.

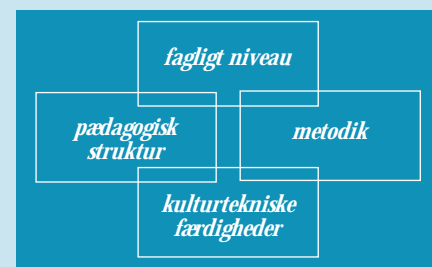
Børn er forskellige som individer, ikke som grupper

Det er ikke muligt at opdele skolens elever i en gruppe *med* og en gruppe *uden* særlige behov. Her er grænsen bl.a. påvirket af den almindelige undervisnings aktuelle rummelighed. Opdelingen hænger således tæt sammen med undervisningsdifferentieringen, som ideelt set ville kunne

overflødig gøre begrebet “særlige behov” eller omvendt: lade det karakterisere alle elever. Det er lærerens opgave at differentiere sin undervisning, jf. folkeskolelovens § 18, stk. 1, så den svarer til elevernes forskellighed, men i praksis vil det næppe være realistisk at forvente, at undervisningsdifferentiering helt kan erstatte specialundervisningen.

Over for nogle elever må skolen bruge den specialpædagogiske bistand som differentieringsmiddel

Der er særligt fire områder, hvor denne bistand er nødvendig i forhold til skolens aktuelle muligheder og behov:

Det faglige niveau eller fagenes indholdsmæssige sværhedsgrad har traditionelt en sådan normativ karakter, at nogle elever ikke vil være i stand til at tage de udfordringer op, som undervisningen byder på. Andre elever vil måske tilsvarende have alt for let ved det, men det er en anden sag, som sjældent har påkaldt sig specialpædagogisk interesse her i landet.

Skal de elever, som kommer til kort over for det faglige niveau, hjælpes til at få en optimal undervisning, må niveauet afpasses, så det indeholder stof og udfordringer, der er relevante i forhold til netop disse elevers forudsætninger og muligheder. Denne tilpasning indebærer ikke bestemte strukturelle løsninger. Principielt kan den ske i form af en særlig tilrettelagt undervisning inden for den almindelige klasses rammer eller i en specialklasse.

Den pædagogiske struktur, som er karakteristisk for folkeskolens daglige

virksomhed, repræsenterer for nogle elever store vanskeligheder. Kravene til disciplin, koncentration, kommunikation - ja i det hele taget til en socialt tilpasset adfærd - overstiger i større eller mindre grad disse elevers formåen. Den almindelige undervisning kan derfor suppleres med specialpædagogiske tiltag, som kan gøre det muligt for eleverne at tilegne sig viden og færdigheder på trods af disse vanskeligheder.

Løsningerne er heller ikke her bundet til bestemte undervisningsformer. Nogle gange kan løsningen med held findes inden for den almindelige klasses rammer, andre gange kan specialklassen være den bedste mulighed.

Undervisningens metodik er traditionelt baseret på, at eleverne uden særlige vanskeligheder kan modtage, bearbejde og afsende information under anvendelse af alle fysiske og psykiske funktioner (sanser).

Men hvor en eller flere af disse funktioner er nedsatte eller mangler helt (synet, hørelsen, motorikken, talen osv.), vil eleven ikke kunne deltage i undervisningen, uden at den suppleres med den relevante og fornødne kompenserende støtte. Det drejer sig i vid udstrækning om særlige hjælpemidler, visuelle kommunikationsformer, tolkebistand, personlig assistance osv.

Denne - mangeartede - kompenserende støtte kan ligeledes med godt resultat etableres under integrerede såvel som under mere segregerede former.

At lære eleverne kulturtekniske færdigheder: dvs. at læse, skrive, stave og regne samt at lære mindst et fremmedsprog betragtes som en selvfølgelig opgave for skolen. Denne opgave er derfor karakteriseret af en række normer og forventninger, som dels er dikteret skolen udefra og dels bestemt af en vurdering af, hvordan børn i al-

mindelighed udvikler disse færdigheder.

Også på dette område er der naturligvis en betydelig spredning i elevernes muligheder, og for nogle vil skolens forventninger i større eller mindre grad overstige deres forudsætninger. Specialundervisningen kan i lighed med de øvrige områder finde sted inden for den almindelige klasses rammer eller i kortere eller længere perioder under mere segregerede former.

På tværs af disse fire områder i specialundervisningen har alle elever forskellig motivation, selvtillid, arbejds-tempo og måder at lære på. Den almindelige undervisning må tilføres et individuelt aspekt, hvor den enkelte elevs egne forudsætninger og stil sættes over de normative forventninger. Det kræver selvsagt en omfattende indsigt i elevens forudsætninger at kunne tilrettelægge en relevant undervisning.

Dette temahæfte handler om undervisning af de elever, der kræver en yderligere differentiering af skolens undervisning, altså elever hvis individuelle mål ofte vil være anderledes end resten af klassens, og som vil have brug for en mere konkret undervisning.

Temahæftet vedrører derfor især skolens muligheder for at tilrettelægge undervisningen, så den tilgodeser disse elevers forudsætninger og behov.

Formålet er at give inspiration til at tilrettelægge en relevant undervisning. Formålet er at skabe diskussion og overvejelse blandt skolens medarbejdere og bestyrelse om undervisningsindhold, -struktur og -organisation.

Først og fremmest er disse elever dog helt almindelige mennesker, hvis behov skal vurderes tilsvarende.

Elever med særlige behov - et spørgsmål om undervisningens tilrettelæggelse

Dette temahæfte handler om undervisning. Det tager ikke udgangspunkt i de begrænsninger, elever med særlige behov har, men anser alene elevernes særlige behov som et spørgsmål om planlægning af undervisningen og dens omstændigheder. Udgangspunktet er, at skolen er forpligtet til at give alle elever mulighed for at lære og til at sikre, at de fungerer fagligt og socialt.

Temahæftet søger at vise de veje, læreren og skolen kan følge, så elevernes særlige behov tilgodeses til gavn for den fortsatte læring og udvikling.

Temahæftets teoretiske grundlag er fremhævet undervejs i form af definitioner. Til indledning skal følgende fremhæves:

Undervisning defineres ved
a) planlægning og systematisering af aktiviteter i et samarbejde mellem lærer(e) og elever,

b) arbejdet med aktiviteterne, hvorved eleven gennem lærerens påvirkning og det sociale samspil i gruppen får øget sin indsigt og sine handlemuligheder = får en ny (øget, ændret) kompetence.

Læring er varige ændringer af handlemuligheder, forårsaget af en vekselvirkning mellem barnet og miljøet.

I folkeskolen tilgodeses elevernes forskelligheder og særlige behov først og fremmest ved undervisningsdifferentiering.

Undervisningsdifferentiering er det princip, der tilgodeser alle elevers læreproces. Det indebærer en undervisning, der tager udgangspunkt i elevernes forskellighed for i et samarbejde at udnytte denne forskellighed til at realisere såvel fælles som individuelle mål.

Gennem undervisningsdifferentiering kan eleverne dels lære det samme med forskellige fordybelsesgrader og dels noget forskelligt, på forskellig tid, med forskellige metoder og forskellige behov for resurser.

Hvis elevens særlige behov ikke kan tilgodeses ved de almindelige former for undervisningsdifferentiering, kan skolen tilbyde supplerende undervisning eller specialundervisning.

Specialundervisning defineres som en undervisning, der gives til elever, hvis udvikling kræver særlig hensyntagen eller støtte, og hvor det ikke er muligt at tilgode de særlige behov inden for den almindelige undervisning - med de differentieringsmuligheder, denne skal tilbyde.

Undervisningen tager udgangspunkt i det, eleven kan, og kan bruge til at lære mere af.

Der findes ikke pædagogiske udviklingsmuligheder i en undervisning, som tager udgangspunkt i det, eleven ikke kan.

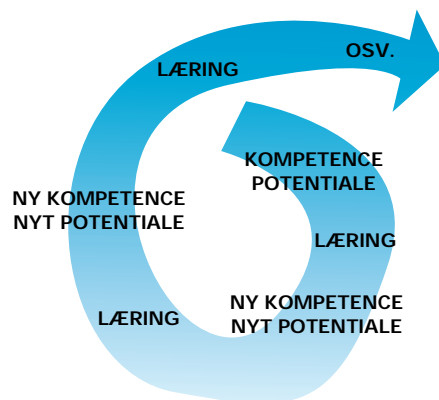
Elever har forskellige forudsætninger. Forudsætningerne kommer til udtryk gennem kompetencer og potentialer.¹

Kompetence er det, eleven kan selvstændigt. *Kompetence er en positiv størrelse, idet eleven altid vil have kompetence i en eller anden udstrækning.*

Potentiale er det, en elev præsterer, når han får hjælp i en samarbejds- og undervisningssituation. *Potentialet bliver til en ny kompetence gennem undervisning.*

Sammenhængen mellem kompetencer og potentialer kan vises i denne udviklingsspiral.

¹ Se bl.a. Vagn Rabøl Hansen m.fl. i *Undervisningsdifferentiering - idé og grundlag 1*, DPI 1992, side 28 - 30.

Mål og undervisning skal derfor tage udgangspunkt i elevens nuværende kompetence.

Alle elever har en sum af oplevelser, viden og erfaringer, som har givet dem kompetence. Den danner grundlag for nye oplevelser, ny viden og nye erfaringer samt udvikler deres identitet og bevarer deres integritet.

Det er målet med undervisningen, at alle elever får nye kompetencer og dermed nye muligheder. Potentialerne repræsenterer udviklingsmulighederne. Potentialerne er bl.a. emnet for elevsamtaler.

Der er ikke objektive kriterier for, hvornår specialundervisning skal gi-

ves. Det er forskelligt, alt efter hvilken skole, hvilke lærere og hvilken elev det drejer sig om. Overgangene mellem almindelig undervisning og specialundervisning er flydende og afhængige af lokale forhold, holdninger og målsætninger (dannelsesidealer).

Det er vigtigt at gøre sig klart, hvilket dannelsesideal specialundervisningen bygger på.

Hvilket dannelsesideal er grundlag for skolens specialundervisning?

- Skal eleverne kunne tilgodese erhvervslivets behov/ er arbejde en vigtig del af identitetsdannelsen?
- Skal eleven lære lidt om meget eller meget om lidt?
- Er det basisfærdigheder, der skal øves?
- Hvordan afbalanceres sociale og kulturtekniske færdigheder?
- Hvad er livsduelighed, og hvad giver eleven livsduelighed?
- Forstår skole og forældre det samme ved livsduelighed?
- Hvad skal vi vægte mest: kreativitet, ordenssans, social formåen, selvtillid, tilpasnings-evne, pligtfølelse, ambitioner, indfølelse, loyalitet, livsglæde eller?
- Hvad er det for kompetencer, eleven skal besidde ved skolens afslutning?
- Er processer og arbejdsmåder vigtigere end produktet?

Jeg synes, at Peter skal arbejde i landbruget. Landbruget i området har slet ikke brug for arbejdskraft, hvad skal jeg så lære Peter???

Folkeskoleloven lægger op til en helhedspræget undervisning på tværs af de traditionelle opdelinger i fag og emner, klasser og hold.

For elever med særlige behov er det vigtigt, at undervisningen tilrettelægges i meningsfulde helheder (*aktiviteter*) med relationer til elevernes erfaringsverden. Undervisningen tilrettelægges, så elementerne i helheden kan tilgodese folkeskolens enkelte fag og disses formål.

Følgende spørgsmål bør være til stadig diskussion:

- hvordan mener du/I, at forholdet mellem undervisningsdifferentiering og specialundervisning skal komme til udtryk på din/jeres skole?
- hvad kan der gøres for at etablere og bevare sammenhæng i indhold og mål mellem specialundervisning (til den enkelte elev) og klassens undervisning, og hvem skal i almindelighed være ansvarlig for, at det sker?
- hvad er vores værdigrundlag, hvilke holdninger ligger til grund for vores aktuelle undervisning?
- hvordan ændres det fysiske miljø, så det passer til den aktuelle undervisning?
- hvordan ændres klassestrukturen, så den passer til den aktuelle undervisning?
- hvordan bliver vi som lærere bedre til at supplere, støtte og evt. supervisere hinanden?
- hvordan organiseres undervisningen, så den tilgodeser alle elever?
- er forældresamarbejdet sådan, at det fremmer elevernes udvikling?

Mon jeg kan få en kogeplade i min klasse, så Lise kan lære at spejle et æg?

Undervisningsdifferentiering og specialundervisning forudsætter planlægning for klassen og den enkelte elev. Planen for den enkelte elev må indgå i planen for klassens undervisning, så den bliver et hele for alle eleverne.

Generelt om individuel planlægning

I Undervisningsministeriets vejledning² anbefales det at udarbejde en individuel plan for elevens undervisning, når al undervisning i et eller flere fag gives som specialundervisning. Denne tænkes udformet for hvert skoleår som en "tilpasning af den almindelige læseplan og timeplan". I dette temahæfte kaldes denne plan for *årsplan*.

Folkeskoleloven forudsætter, at der foretages en løbende evaluering af elevernes udbytte, og at evalueringen skal danne grundlag for undervisningens

videre planlægning. Den løbende planlægning og evaluering kaldes i dette temahæfte en *individuel elevplan*.

De individuelle planer udarbejdes af det lærerteam, der har ansvaret for elevernes undervisning efter drøftelse med elev og forældre samt eventuelt med skolens specialcenter og PPR.

Lærerne må blive enige om hovedprincipperne for planlægning og undervisning i klassen som helhed. Disse hovedprincipper bliver styrende for såvel planlægning og evaluering som tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen. Det er ikke ligegyldigt, hvilke principper man vælger. Folkeskolens overordnede princip om *skolen for alle* bør udmøntes i en række afledte elementer og principper, fx at:

- individuelle planer sætter ind på de områder, der er mest nødvendige for elevens udvikling

- planlægning og undervisning tager sit udgangspunkt i det, eleven kan - og helst det, eleven er bedst til

- elevens egne ønsker tages højtideligt som udgangspunkt for planlægning og undervisning

- den individuelle plan og efterfølgende undervisning indpasses i klassens fællesskab i sammenhæng med eksisterende læseplaner og aktiviteter

- samarbejde og sociale relationer vægtes højt både i planlægning og i gennemførelse af undervisningen

- konkrete mål skal kunne beskrives i handlinger, der viser den nye kompetence, som eleven forventes at få

- der indsættes præcise tidsterminer i planlægningen

- handletermer og tidsterminer gør det muligt for eleven selv at evaluere egne fremskridt.

Formål og indhold

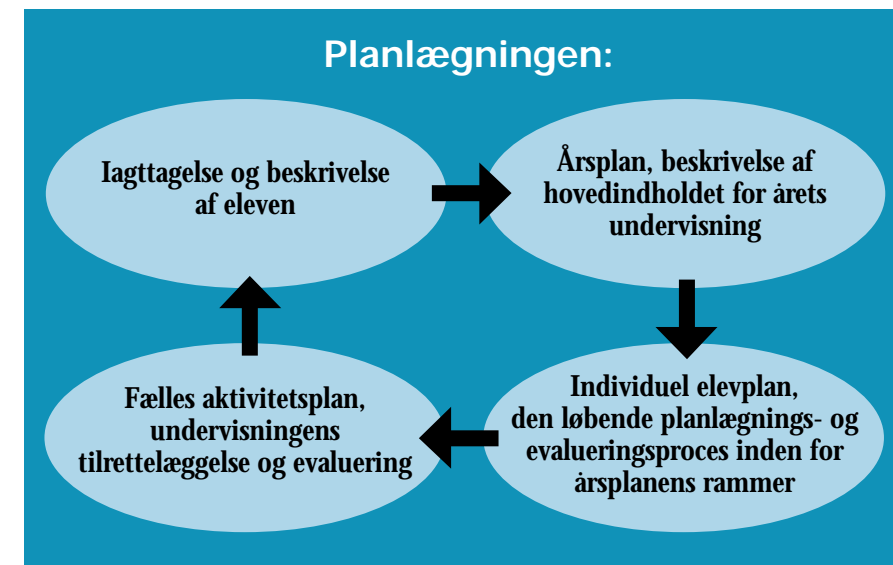
Formålet med at planlægge den enkelte elevs undervisning er:

- at beskrive elevens kompetencer og potentialer

- at beskrive de pædagogiske muligheder for at øge elevens kompetence.

Den konkrete planlægning

Årsplanen og den individuelle elevplan kan udformes på flere måder. Der er ikke nogen fast standard. Dette temahæfte skitserer en model, der kan anvendes, som den er, eller modificeres af den enkelte skole og lærergruppe.

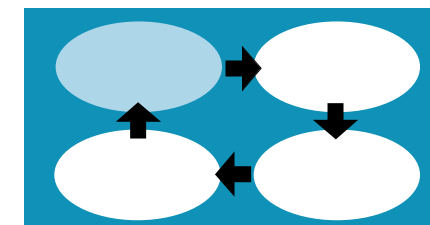
Det er et stort arbejde, men hvor er det rart at have det gjort!

Denne systematik kan karakteriseres ved, at den

- ordner kendte elementer
- er et redskab til planlægning og evaluering
- anvendes i samarbejde mellem flere lærere
- lægger op til, at konklusioner, beslutninger, resultater mv. skrives ned
- kan tilpasses den enkelte lærergruppe og den enkelte opgave
- kan bruges ved elev- og forældre-samtaler mv.

Systematikken har den fordel, at den fastholder beslutninger, aftaler, målsætninger, vurderinger mv., og at den peger på muligheder i undervisningen.

Planlægningen er en dynamisk proces, hvor læreren springer mellem de enkelte led. Det afgørende er, at læreren foretager overvejelser inden for hvert enkelt led og træffer sine valg.

Planlægningens første led - iagttagelse og beskrivelse

Første led i planlægningen er at indsamle relevant viden om eleven og beskrive elevens kompetencer (hvad eleven kan selvstændigt).

Eleviagttagelser:

Disse oplysninger fås gennem:

- Lærers/lærerteamets observationer og iagttagelser fx gennem lærerdagbog
- Samtale/samvær med eleven
- Samtale med forældre

- Samtale med andre i elevens daglige omgivelser
- Undersøgelser og vurderinger foretaget af den pædagogisk-psykologiske rådgivning og andre specialister
- Udviklingskemaer, registrerings-systemer mv.

En total observation og beskrivelse vil aldrig være mulig, men læreren kan bruge dispositioner, når hun vil sikre sig en helhedsbeskrivelse eller få hjælp til sine iagttagelser ved at bruge registreringssystemer.

Læreren vil aldrig kunne finde ét bestemt system, som er fuldstændigt dækkende, så derfor bør skolen have et bredt udsnit af registreringsmateriale, som læreren kan anvende de dele af, som er nødvendige i den konkrete situation (se eksempler bag i hæftet eller kontakt den lokale amscentral).

Eksempel på disposition:

Disposition til eleviagttagelse og -beskrivelse

- Undervisningsforløbet:**
 - hvordan har eleven været undervist indtil nu?
 - undervisningsstruktur
 - hvilke individuelle mål har eleven nået
 - hvordan arbejder eleven uden lærerstøtte
 - hvor længe kan eleven koncentrere sig om en opgave
 - hvordan arbejder eleven sammen med andre elever
 - hvordan klarer eleven bundne/ frie opgaver
 - andet
- Sociale funktioner:**
 - kontaktformer til børn, voksne, forældre
 - gruppesituationer
 - leg
 - frikvarterer
 - lille gruppe/ stor gruppe
 - spisning
 - andet
- Personlige karakteristika:**
 - selvtillid
 - selvstændighed
 - ansvarsbevidsthed
 - initiativ
 - samarbejdsevne
 - opmærksomhed
 - udholdenhed
 - krav til egen indsats
 - følelsesmæssig stabilitet
 - andet
- Faglige funktioner:**
 - hvilke fælles undervisningsmål har eleven nået
- Eleven fysisk:**
 - motorisk udvikling
 - syn, hørelse osv.
 - andet
- Sproglig udvikling/ kommunikation:**
 - hvordan kommunikerer eleven
 - sproganvendelse
 - sprogforståelse
 - andet
- Elevens fritid:**
 - hvilke fritidsinteresser har eleven
 - hvordan fungerer eleven i fritiden
 - har eleven fritidstilbud
 - andet

Matematiklæreren synes ikke, Søren kan noget som helst, men når han systematiserer på den her måde, kan man se, at der faktisk er meget, Søren godt kan!

Hvilke kompetencer har eleven?

Kompetence er et udtryk for det, eleven selvstændigt kan og viser gennem sine handlinger. Kompetence er en positiv størrelse, idet eleven altid vil have kompetence i en eller anden udstrækning.

Handlinger skal forstås bredt. Det kan være ydre, konkrete handlinger, såvel som indre handlinger som fx "lytte", "læse", "fortælle", "tænke".

Alle elever har til enhver tid kompetencer, som de kan udvikle.

Formålet med at beskrive elevens kompetencer er

- at vise elevens aktive deltagelse og samspil med omgivelserne
- at synliggøre det, eleven kan
- at vise, at alle elever har kompetence.

Kompetencer kan som følge heraf kun være positive.

Kompetencer kan fx beskrives sådan:

Lone, 12 år:

Tager øjenkontakt med en anden person i nærheden.

Imiterer lyde for enkelte genstande og handlinger som mælk, bad og tur.

Forsøger at udtrykke ønsker ved hjælp af lyd og gestus.

Mads, 12 år:

Tæller på remse til 20.

Adderer to tal i talområdet 0-10, hvor summen ikke overstiger 10.

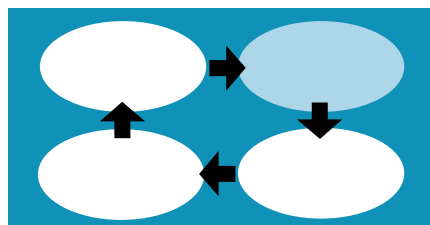
Kan efterskrive ord på op til 5 bogstaver på computer.

Hanne, 11 år:

Kan sammentælle forskellige møntværdier og sedler op til 100 kroner.

Kan gå i én forretning og foretage indkøb efter egen indkøbsliste.

Kan læse en opskrift, hvis billeder støtter en tekst, der består af hovedsætninger.

Planlægningens andet led - årsplanen

Andet led i planlægningen er en årsplan, der beskriver hovedindholdet for årets undervisning. Årsplanen er det, eleven skal lære i løbet af året, altså en opsamling af de potentialer, der ønskes udviklet til kompetencer.

I årsplanen indgår

Elevønsker: Hvad vil eleven selv?

Lærerens mål: Hvad vil vi, at eleven skal lære?

Motivationsområder: Hvilke styrkeområder har eleven?

I elevbeskrivelsen har læreren registreret en hel række af elevens kompetencer. Det giver læreren sikkerhed for, at undervisningen tager udgangspunkt i det, som eleven kan.

Temahæftet beskæftiger sig ikke med elevens mangler og problemer, da der ikke findes pædagogiske udviklingsmuligheder i en undervisning, som tager udgangspunkt i det, eleven ikke kan.

Ud fra de opstillede kompetencer kan læreren i samarbejde med elev og forældre finde de potentialer, der skal undervises i.

Potentialet er det, en elev kan præstere, når han får hjælp.

Potentialet bliver til ny kompetence gennem undervisning og samarbejde. Hver elev har mange potentialer, der kan indgå i undervisningen. Hver enkelt kompetence kan godt lægge op til

flere potentialer. Læreren må herefter vælge de potentialer, der skal være grundlag for undervisningen i det kommende år.

Elevens ønsker. Hvad vil eleven selv (lære)?

Det er vigtigt, at læreren tager højde for elevens personlige interesser, selvopfattelse, følelsesverden, viden og erfaringer samt de tanker, han gør sig om sit eget liv og egen fremtid. Det kan bl.a. ske gennem elevsamtaler.

Hvis eleven har stærkt begrænsede verbale udtryksmuligheder, kan det blive nødvendigt for læreren at tolke elevens ønsker. Læreren må bruge sin indfølelse og anvende tilstrækkelig tid og energi på at forstå eleven rigtigt.

Det er nødvendigt at inddrage de personer i elevens nære omgivelser, som har et loyalt billede af elevens kompetencer (forældre, institutionspersonale mv.).

Eksempler på elevønsker:

- vil gerne tale mere med de voksne
- vil gerne være pligtopfyldende
- vil gerne være ven med de andre elever
- vil gerne kunne læse bedre
- vil gerne kunne læse undertekster på TV.

Samarbejdet mellem lærer og elev giver eleven mulighed for at få indflydelse på undervisningen og dens mål. Dette er et vigtigt led i udviklingen af selvstændighed, motivation og medansvar for alle elever lige fra skolestart.

Lærerens mål for eleven

Der er ikke altid overensstemmelse mellem elevens ønsker og lærerens mål.

Det er en udfordring til lærerens pro-

Eksempel på sammenhæng mellem kompetencer og potentialer (Mads)

Kompetence	Potentialer
<i>Omverdensbevidsthed</i>	
Kender forskellige lokaler på skolen.	Kende alle lokaler han færdes i til daglig - deres benævnelse og vejen dertil.
Kender navnene på sin familie, klassekammerater og lærere.	Skelne mellem køn og voksen/ barn.
Ved, hvor han skal stå af bussen ved svømmehallen.	Selv tage bussen til svømmehallen med klippekort.
Kender forskel på blomster og træer.	Benævne 5 blomster og 2 træer.
<i>Social kontakt</i>	
Kan hente ting i andre rum.	Hente ting i et andet lokale, hvor der er andre mennesker til stede.
Tager kontakt til voksne ved at skubbe/hive i ærmet.	Tage kontakt til voksne ved at henvende sig verbalt.
Leger med andre børn uden faste regler.	Lege regellege. Spille forskellige spil med simple regler.
<i>Matematik</i>	
Tæller på remse til 20.	Optælle 20 genstande med en-til-en-korrespondance.
Adderer to tal i talområdet 0-10, hvor summen ikke overstiger 10.	Adderer to tal i talområdet 0-10, hvor summen overstiger 10.

fessionalisme og fantasi at skulle medtænke et elevønske, der kan synes uhensigtsmæssigt. Hvis en elev eksempelvis ønsker at have de samme bøger som de andre elever, kan læreren bruge bogens indhold til aktiviteter, der har et andet mål, fx begrebsindlæring via billedmaterialet, indholdet indlæst på bånd osv.

Eksempler på lærerens målformulering:

Lone:

Styrke identitetsopfattelsen ved øget kommunikationskompetence.

Mads:

Få talbegreber som baggrund for flere muligheder i hverdagen.

Hanne:

Blive selvstændig og selvhjulpent.

Motivationsområder

Det er vigtigt for planlægningen af undervisningen at medtænke de positive personlige egenskaber, eleven har.

Eksempler på udsagn:

- initiativrig
- glad i skolen
- pligtopfyldende
- aktiv i gruppen
- interesseret
- lader sig ikke gå på af småting.

Det er vel nok et fremskridt, at Louise er begyndt at slå fra sig - hun har altid fundet sig i alt for meget!

Eksempel på årsplan

Årsplan for Mads f.19.06.1987 for skoleåret 1999

Sociale færdigheder

1. kontakte verbalt i stedet for fysisk.
2. søge voksenhjælp i konfliktsituationer, han ikke selv kan klare.
3. deltage aktivt i legen og blive ved til den er færdig.
4. lege forskellige lege, hvor han på forhånd har lært reglerne.
5. lære forskellige brætspil.

Gymnastik/motorik

1. udpege detaljer på sin krop m.h.p. kropsbevidsthed.
2. udpege højre og venstre hånd.
3. få dominant side - øje, hånd, ben.
4. uddifferentiere fingerbevægelser.
5. sikkert gribe bolde af forskellige størrelser.
6. kaste retningsbestemt.

Dansk Sprog

1. beskrive, hvad han har oplevet.
2. beskrive handlinger på billeder.

3. samle informationer fra billeder og fortælle, hvad der sker på dem.

4. lytte til korte historier illustreret med billeder.

5. gengive kort historie med støtte i illustrationer.

6. kategorisere billeder efter forskellige overbegreber.

Læsning (primært bygge på hans visuelle sans)

1. benævne bogstaverne i sit navn.
2. udpege op til 50 simple ordbilleder.
3. parre op til 25 genstandes ord og billeder (enkle ordbilleder på op til 4 bogstaver).
4. kende følgende bogstaver: alle vokaler + konsonanterne: s, n, k, t, d, f, l.
 - a. udpege
 - b. hvad de siger
 - c. hvad de hedder
 - d. skrive ovenpå
 - e. skrive på fri hånd
5. eftersige rim og remser.
6. analyse af lydene i to-bogstavsord.
7. syntese af lydene i to-bogstavsord.

Matematik

1. tælle remsemæssigt til 20.

2. tælle op til 20 med én til én korrespondance.

3. udpege antal op til 10.

4. addere to tal i talområdet 0-10 med 10-overgang.

5. udpege symboler op til 20.

6. skrive talsymboler op til 20 på opfordring.

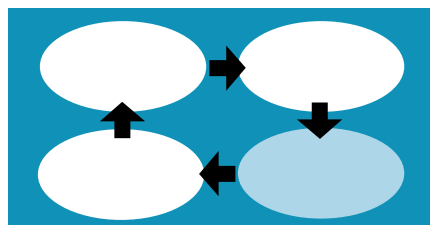
7. anvende enkle matematiske symboler (>, <, =).

Natur og teknik

1. benævne 5 blomster.
2. benævne 2 træer.
3. benævne bestanddelene på træer og blomster.
4. vide, hvad der sker med vand under forskellige temperaturer.

Engelsk

1. kunne sige sit navn på engelsk.
2. kunne synge 3 simple engelske sange.
3. kunne bruge almindelige vendinger som farvel, goddag, tak.
4. kunne benævne 50 genstande på engelsk.
5. kunne tælle til 10 på remse på engelsk.

Undervisningsmålene (den nye kompetence) udtrykkes i handlinger og så konkret, at eleven selv forstår, hvad der skal læres. Målene skal kunne nås inden for et nærmere fastsat tidsrum - typisk 2-4 uger. Herefter evaluerer lærer og elev, om målet er nået.

De mål, der prioriteres højest, bruges i den individuelle elevplan. Planen kan omfatte elevens samlede undervisning eller dele deraf.

Planlægningens tredje led - den individuelle plan for elevens undervisning

Læreren/lærerteamet bør aftale kriterier for valget af mål for undervisningen. Det kan fx være

Hvilke mål skal der være for undervisningen, og hvornår skal de være nået?

- det, der er vigtigst for elevens udvikling
- det, der er mest tidsaktuelt
- elevens ønsker (motivation)
- lærerens mål
- de fælles mål
- overføringsværdi (transfer).

Tredie led er den individuelle elevplan - den løbende planlægning og evaluering inden for årsplanens rammer.

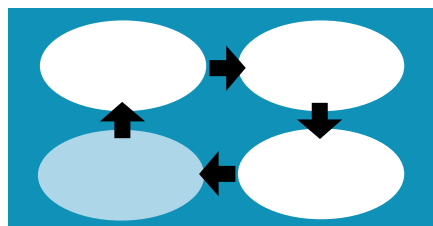
Læreren skal overveje:

- de individuelle, kortsigtede mål for undervisningen
- hvornår målene skal være nået.

Eksempler på dele af 3 individuelle planer:

<i>Årsplan:</i> (potentialer)	<i>Individuel plan:</i> (hvilken handling skal vises, for at målet er nået)
<i>Lone:</i> Anvende 10 genkendelige ord	<ul style="list-style-type: none"> • kunne udpege 10 konkrete ting ved deres benævnelse • benævne den ting, hun vil have i valg mellem to genstande
<i>Mads:</i> lære forskellige spil med simple regler	<ul style="list-style-type: none"> • vente på og vide, hvornår han har tur uden at blive sur • flytte brikken svarende til øjenantal med to terninger
<i>Hanne:</i> kunne følge anvisningen på frembringelse af et produkt uden støtte af billeder (hovedsætninger)	<ul style="list-style-type: none"> • vise, at hun har forstået teksten, ved at hun udfører instruktionen • selv tilrettelægge arbejdsgangen ved hentning af materialer, redskaber o.l.

Ovenstående drejer sig udelukkende om den enkelte elev.

**Planlægningens fjerde led:
Aktiviteter - hvordan kan undervisningen tilrettelægges og organiseres?**

Fjerde led er en fælles aktivitetsplan, hvor læreren må overveje:

- hvordan undervisningen skal tilrettelægges og organiseres
- hvilken sammenhæng der er mellem valg af aktivitet, fælles og individuelle mål.

Lærerne må overveje, hvordan den individuelle udvikling kan tilgodeses i et socialt og fagligt fællesskab. Et fællesskab, som også har fælles mål. Ud fra

disse overvejelser må lærerne bl.a. beslutte, om undervisningen skal være fagdelt, tværfaglig eller projektorienteret.

Fælles for alle undervisningsformer er begrebet *aktivitet*. I en aktivitet samles et antal individuelle undervisningsmål til en helhed, der samtidig udgør et fælles mål.

En aktivitet er et tidsbegrænset og struktureret undervisningsforløb, hvor eleverne arbejder med det samme emne, men på forskellig måde i forhold til deres potentialer, det fælles mål og de individuelle mål.

- en aktivitet er en meningsfuld afsluttet helhed for eleverne
- en aktivitet kan etableres inden for grænserne af et fag eller på tværs af fag
- en aktivitet kan bygge på aktuelle

emner på skolen, i lokalsamfundet eller i verden som helhed

- en aktivitet fordrer alles deltagelse. Den skal være grundlag for den fælles oplevelse og forudsætter, at alle elever oplever sig som bidragydere til en ny fælles forståelse
- en aktivitet indebærer, at eleverne er aktive og bruger sig selv fysisk, fagligt og socialt
- en aktivitet rummer opgaver, der løses i fællesskab
- en aktivitet skal være i overensstemmelse med folkeskolens formål og læseplanen for klassen
- en aktivitet slutter så konkret, at eleverne kan se, at de har lært noget
- en aktivitet er en fælles ramme med indbyggede individuelle mål.

En aktivitet opbygges, så det lærte kan bruges i andre situationer. Der skal tages højde for, at elever bruger forskellig tid til at lære.

En aktivitet er en ramme for de individuelle og fælles mål.

Ophugning af en aktivitet

I praksis vil lærerne sammen med eleverne beslutte, hvad klassen skal arbejde med. Opgaven bliver nu at tilgodesse de individuelle mål i aktiviteten.

Det foregår nemmest ved, at læreren gennemlæser de individuelle planer og noterer, hvilke individuelle mål aktiviteten giver mulighed for, så alle elever bliver undervist med de relevante mål for øje.

Ex kan målet for en elev være: "kunne udpege 10 konkrete ting ved deres benævnelse". I aktiviteten Alverdens brætspil (s. 28) kan dette ændres til:

"skal kunne udpege saks, farver og forklæde".

En aktivitet kan opbygges på følgende måde:

1. Vælg en aktivitet inden for læseplanens og årsplanens område, som eleverne kan lære mere af.
2. Beskriv det fælles mål for aktiviteten.
3. Se på den enkelte elevs potentialer og vurder, hvilke der kan tilgodeses ved aktiviteten.
4. Skriv de valgte potentialer op i form af individuelle mål.
5. Når der er valgt mål for hver elev, vælges de arbejds- og undervisningsformer, som tilgodeser både det fælles og det individuelle.

Det er vigtigt, at planlægningen foretages i fællesskab, og at de individuelle

mål gennemgås grundigt for at sikre, at undervisningen dækker et bredt spekter af elevens potentialer og for at undgå "den store blå havmaler" - betegnelsen for de elever, der altid bliver sat til at male havet blåt eller græsset grønt.

EKSEMPEL PÅ FÆLLES AKTIVITETSPLAN

HVORDAN SKAL UNDERVISNINGEN ORGANISERES:

TID: mandag 8 - 9.30

STED: klasselokalet

LÆRERE: Helle, overlærer Jensen

FAG: Matematik	EMNE: Alverdens brætspil
ORGANISATIONSFORM: Gruppearbejde MATERIALER: Pap, papir, farver, lim, sakse, maling, træ, pensler, forklæder, plasticbøtter, terninger	DATO START: DATO SLUT:
BESKRIVELSE AF AKTIVITET: lave et differentieret brætspil, hvor de steder, hvor man skal trække kort, indeholder opgaver på forskellige niveauer	
FÆLLES MÅL: Kendskab til mange slags brætspil og mange slags regler <ul style="list-style-type: none"> • Blive enige om og finde på fælles regler • Kunne arbejde i materialer af forskellig hårdhed • Samarbejde i grupperne i forbindelse med udformningen af spillet • Bruge de matematiske begreber i en praktisk opgave 	INDLÆRT:
INDIVIDUELLE MÅL: Lone: <ul style="list-style-type: none"> • skal kunne udpege saks, farver og forklæde Mads: <ul style="list-style-type: none"> • vente på og vide, hvornår han har tur uden at blive sur • flytte brikken svarende til øjenantal med to terninger Hanne: <ul style="list-style-type: none"> • vise, at hun har forstået teksten ved, at hun udfører instruktionen til fremstilling af brætspillet • selv tilrettelægge arbejdsgangen ved hentning af materialer, redskaber o.l. 	INDLÆRT:

ANDRE NYE KOMPETENCER:

EVALUERING:

Til planlægning af aktiviteten hører også vurdering af de fysiske rammer. Selve klasseværelset skal have en størrelse, så der er plads til særlige tekniske og pædagogiske hjælpemidler, klassebibliotek, materialer, elevudstillinger o.l. Grupperum med direkte adgang fra klasseværelset giver gode organisationsmuligheder.

Lokalet skal kunne tilpasses skiftende arbejdsformer og elevtal. Det er vigtigt at give plads for individuelle og fælles arbejdspladser - "hjørner", hvor værkstedslignende gøremål kan foregå, så eleverne kan løse forskellige

opgaver uden hensyn til, om faglokalet er ledige.

Ofte er det en fordel, at undervisningen foregår uden for skolen, så eleverne får konkrete oplevelser.

Lærers undervisningsformer og elevens arbejdsformer

Undervisningsformer er de metoder, læreren bruger, og *Arbejdsformer* er de måder eleven, lærer på.

Det er lærerens opgave at sætte sig ind i, hvilke arbejdsformer eleven behersker og tage hensyn til det i sin under-

visning, så læreren anvender de undervisningsformer, der svarer til elevens måde at lære på.

Disse overvejelser vil derfor indgå som en naturlig del af den individuelle elevplan.

Evaluering

Evaluering foregår både undervejs og som afslutning på en aktivitet.

Den løbende evaluering koncentrerer sig om undervisningens organisation, indhold og metode, så processen kan rettes ind efter elevens læring. Den løbende interne evaluering foregår ved

- samtaler med den enkelte elev
- fælles samtaler for alle elever eller grupper af elever
- diskussion i lærerteamet
- eleviagttagelser.

Det er så dejligt at evaluere, for så kan man se, man har nået noget!

Spørgsmålene kan være:

- hvor er vi?
- hvad nåede vi?
- hvordan kommer vi videre?

Den afsluttende evaluering er dels en evaluering med elever og evt. forældre, dels en evaluering i lærerteamet.

Evalueringen sammen med elever og forældre består i en vurdering af undervisningen i forhold til de individuelle mål.

I forbindelse med den, kan spørgsmålene til eleven være

- hvilke mål nåede du?
- brugte du tiden godt?
- hvordan samarbejdede du?

- hvad vil du gøre anderledes næste gang?

- hvad vil du lære mere om?

Spørgsmålene til forældrene kan være:

- hvilke af målene har jeres barn nået?

- hvad har jeres barn været mest glad for?

- har jeres barn udtrykt særlig glæde ved at samarbejde med nogle bestemte?

- bruger jeres barn det lærte og hvordan?

- hvad synes I, jeres barn har brug for at lære mere om?

Lærernes evaluering er en vurdering af aktiviteterne i forhold til målene (effekten af undervisningen):

- hvilke individuelle mål er nået?

- hvilke fælles mål er nået?

- hvordan har undervisningens igangsætning og faser været?

- hvordan har klassen og den enkelte elev arbejdet og samarbejdet?

- hvordan har samspillet mellem eleverne været?

- hvordan har elever og forældre vurderet forløbet?

Nogle mål er nu flyttet over på kompetencesiden og danner udgangspunkt for nye potentialer.

Forslag til arbejde med den individuelle plan for elevens undervisning:

Hvert lærerteam vælger én elev og udarbejder en individuel elevplan. Diskuter processen.

Beslut hvordan du/I vil arbejde med den individuelle planlægning.

Jeg må hellere lade Jens skrive historien ud på computeren, for sidste gang malede han bare skyer på billedet!

Undervisningens organisering

- et spørgsmål om valg

I vejledningen til bekendtgørelse 537 om specialundervisning fremhæves, at den mindst indgribende foranstaltning altid søges etableret før en mere indgribende, og at specialundervisningen løses så tæt på den almindelige undervisning som muligt.

Det er derfor naturligt, at den særlige tilrettelæggelse tager udgangspunkt i den almindelige undervisning. Det er berigende for klassen som helhed, at eleverne lærer, at alle - uanset kompetence - yder bidrag til fællesskabet.

Samtidig giver forskelligheden flere indfaldsvinkler til undervisningen og en bedre læring for alle.

Der skal derfor være vægtige argumenter for, at eleven flyttes fra denne sammenhæng. Hvis skole og forældre vælger, at tilhørsforholdet til den almindelige klasse skal ophøre, sker det altid efter en nøje vurdering af elevens helhedssituation. Det skal vurderes, hvilke muligheder man henholdsvis giver og fratager eleven ved at ændre placeringen.

Vurderingen omfatter bl.a. en drøftelse af

- om alle muligheder for faglige og sociale tilgange er afprøvet i undervisningen
- om en ændret organisering af undervisningen er afprøvet
- om egnede fritidsaktiviteter kan give nye muligheder
- om alle muligheder for rådgivning er afprøvet
- om en ændret placering er i stand til at give bedre muligheder for elevens helhedssituation.

I ethvert valg ligger også et fravalg, som får betydning for beslutningen om en ændring.

Valg og fravalg.

Når man vælger *den mindst indgribende foranstaltning - den almindelige folkeskole*, vælger man især:

- at bevare tilknytningen til nærmiljøet
- udviklings- og imitationsmuligheder i samvær med ikke-handicappede
- en bred vifte af tilbud (elever, fag, lokaler mv.)
- almindelige samværsformer
- højere forventninger.

men man fravælger måske:

- høj grad af specialisering
- samvær med andre ligestillede
- særlige handicapfaciliteter

- høj specialviden.

Når man vælger *den mest indgribende foranstaltning - den selvstændige specialskole*, vælger man især:

- samvær med andre handicappede
- samlet specialviden og specialister
- særligt miljø med særlige tilrettelæggelsesmuligheder
- særlige handicapfaciliteter.

men man fravælger måske:

- udviklingsmuligheder i samspil med ikke-handicappede
- almindelige samværsformer
- særlige faciliteter
- normalforventninger hos medarbejdere.

Der er imidlertid ingen forskel på de undervisnings- og planlægningsstrategier, som er beskrevet i hæftet, hvad enten det drejer sig om undervisning i almindelige klasser, specialklasser eller specialskoler.

Overordnet gælder dog, at elevernes forskellighed skal respekteres, at undervisningen må baseres på elevens potentielle muligheder, og planlægningen må være individuel inden for et konstruktivt fællesskab.

Hvis jeg bare vidste, hvad der var bedst. På den ene side...men...

Ledere og lærere

Det er skolelederen, der træffer beslutning om iværksættelse af specialundervisning inden for de rammer, der er fastlagt af skolebestyrelsen.

Skolelederen må derfor have indsigt i specialundervisningens rolle og virkemidler, så den bliver et supplement, der understøtter den almindelige undervisning. Det er naturligt at involvere ledelsen i vanskelige undervisningsopgaver i den enkelte klasse for at gøre specialundervisningen til et fælles ansvar.

Det er skolelederens opgave at sikre, at skolebestyrelsen medtænker specialundervisningen som en integreret del af skolens samlede virksomhed.

Lærer- og fagsamarbejde

En undervisningspraksis, som den beskrives i temahæftet, vil være ny og uafprøvet for en del lærere, og den vil derfor forudsætte villighed til omstilling.

Undervisning er et fælles anliggende, der kræver et tæt samarbejde mellem lærerne for at sikre fælles forståelse af den enkelte elevs særlige muligheder og fælles planlægning af elevens undervisning. Samarbejdet bliver derved et led i den løbende udvikling af lærernes kompetence.

Flere lærere om undervisningen

I praksis gennemføres undervisningen af flere lærere. Dette lægger op til organisationsformer, hvor rolle- og ansvarsfordelingen må afklares. Den "privatpraktiserende" lærer afløses af et lærersamarbejde, hvor der er:

- lige ansvar over for alle elever
- lige ansvar for undervisningen
- lige ansvar i forældresamarbejdet (evt. kontaktlærerordning)
- lige ansvar over for andre samarbejdspartnere (PPR, socialrådgivere, daginstitution, skolelæge mv.).

Kollegial supervision

Lærerne kan aftale at benytte hinandens tilstedeværelse til evaluering af undervisningen, og den kollegiale supervision medvirker derved til personlig og faglig udvikling.

Vi bliver altså nødt til at blive enige om, hvordan vi tackler Sofie. Enten skal hun roses hver gang hun siger noget højt, eller også skal vi...

Den kollegiale supervision kan omfatte den konkrete undervisning (gør vi det, vi siger, vi gør, og når vi målene?), lærerens personlighed (hvordan virker min person på undervisningen?), samarbejde (fejer vi problemer under gulvtæppet?) osv.

Kollegial supervision iværksættes kun efter aftale. Aftalen opfattes som en kontrakt, der fastlægger,

- hvad læreren ønsker superviseret, dvs. den konkrete problemstilling i undervisningen
- aftale om diskretion (tavshedspligt)
- afgrænsning i tid, sted og omfang
- tilbagemeldingens form og konsekvenser
- den superviseredes eget ansvar for konklusioner og ændringer.

Jeg har det rigtig dårligt med Peter i øjeblikket. Jeg får røde knopper, hver gang han åbner munden. Gad vide, hvad det er, der sker. Det må være noget, jeg kan snakke med kollegaen om!

Råd og vejledning om undervisningen

Når læreren skal løse en vanskelig undervisningsopgave, kan hun hente støtte flere steder.

Mulighederne for at finde samtalepartnere og få ideer er mangfoldige - fra helt uformelle samtaler med kolleger, kollegial rådgivning eller supervision til samarbejde med andre faggrupper.

Det er nærliggende at udnytte den viden og kunnen, der allerede findes på skolen, hvad enten det drejer sig om undervisning i en almindelig klasse eller i en specialklasse.

Specialcenter

I vejledningen om folkeskolens specialundervisning mv. foreslås oprettet et specialcenter ved skolen.

Specialcentret er et forum af personer, hvor enhver lærer kan henvende sig om vanskelige undervisningsopgaver og hente hjælp til løsninger.

Som deltagere i specialcentret foreslås: skoleleder, repræsentanter for lærerne i den almindelige undervisning og specialundervisningen samt en repræsentant for den pædagogisk-psykologiske rådgivning.

Specialcentret kan ud over rådgivning og vejledning være drivkraft for udvikling af skolens specialundervisning.

Pædagogisk-psykologisk rådgivning (PPR)

Læreren kan henvende sig til PPR for at drøfte en særlig problemstilling.

Det kan foregå, uden at der på forhånd er sket - eller tænkes på - en formel indstilling til pædagogisk-psykologisk vurdering.

Hjælpen kan fx bestå i

- samarbejde med lærerne om den enkelte klasse for at analysere særlige sammenhænge, planlægge ændringer eller forsøge at gå nye veje
- formidling af ny viden til skolen og lærerne på det specialpædagogiske område

Det var godt, skolepsykologen kunne se, at jeg var meget negativ over for Søren i klassen. Jeg troede faktisk, at jeg kunne skjule min irritation over hans adfærd!

- medvirken i forskellige sammenhænge, fx forældremøder på skolen, møder i lærerteam, samtaler med forældre mv.

Når en elev indstilles til en pædagogisk-psykologisk vurdering efter samråd med forældrene og eleven, skal indstillingen indeholde en grundig og helhedspræget beskrivelse af eleven og den hidtidige undervisning.

Den pædagogisk-psykologiske vurdering skal belyse, hvad eleven kan fagligt, personligt og socialt med henblik på at øge forståelsen for netop denne elevs udviklingsmuligheder. Der skal gives råd om elevens undervisning og forslag til form og omfang. Ved de fleste PPR-kontorer er der specialundervisningskonsulenter, som lærerne kan samarbejde med. Mange PPR-kontorer har også en konsulent for kuratorvirksomhed, som læreren kan samarbejde med om elevernes udskoling. Kuratorbistanden peger ud over fol-

keskolen og skal tilbydes de første år efter endt skolegang.

Andre muligheder for rådgivning

Amterne kan i mange tilfælde rådgive læreren om undervisning af elever med særlige behov dels gennem egne konsulenter dels ved at indhente specialrådgivning fra lands- og landsdelsdækkende institutioner, herunder informationer fra videnscentre.

Enhver form for rådgivning har karakter af "hjælp til selvhjælp". Rådgivningen kan bidrage til, at læreren og skolen kan løse en undervisningsopgave, men ansvaret for undervisningen er skolens.

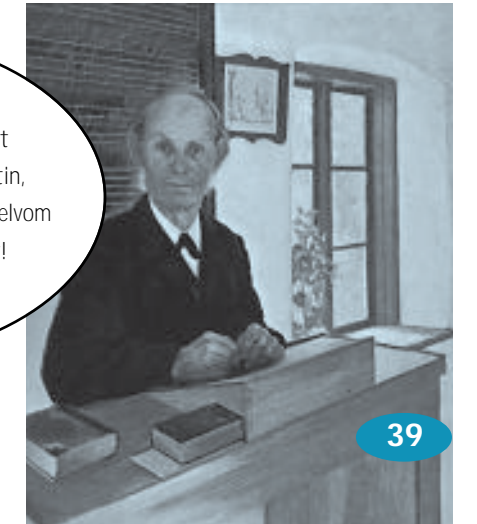
Jeg må snakke med skolens EDB-vejleder om et nemt tekstbehandlingsprogram til Martin, så han kan formulere sig skriftligt, selvom han er så motorisk handicappet!

Hjælpemidler

Rådgivning om hjælpemidler kan bl.a. fås på amtets Hjælpemiddelcentral. Hjælpemidler, der er en forudsætning for undervisningen, betales af skolemyndigheden. Derimod har socialektoren ansvar for de hjælpemidler, som er en forudsætning for, at eleven i øvrigt kan fungere i hverdagen.

Teknologi

EDB er en integreret del af undervisningen i alle fag. Ved specielle behov for vejledning kan læreren kontakte kommunens eller amtets EDB-konsulent, amtscentralen og Hjælpemiddelcentralen.

Skole-hjem-samarbejde

At have et barn med særlige behov har stor indflydelse på en families liv. Som familie er man sårbar og i en evig konflikt mellem muligheder, forventninger og krav. Det stiller særlige krav til skole-hjem samarbejdet.

Et godt samarbejde kræver, at

- det er forpligtende for begge parter
- forventninger og roller er afklaret
- skole og hjem er fælles om at definere opgaverne
- skole og hjem lytter til og forstår hinanden.

Forældresamtaler er en vigtig kilde til gensidig information. Det er lærerens ansvar at få samtalerne til at forløbe i en positiv atmosfære og at sikre, at forældrenes synspunkter kommer frem. Årsplanen er ofte det konkrete ud-

gangspunkt for at drøfte elevens faglige, sociale og personlige udvikling.

Læreren må begrunde og forklare, hvorfor hun har valgt en bestemt undervisning og faglig fremgangsmåde, så elever og forældre kender og accepterer intentionerne med undervisningen.

Der vil ikke altid være overensstemmelse mellem skolens og hjemmets opfattelse af en elevs muligheder, idet elevens kompetence ofte er forskellig i hjem og skole. Det handler om at forstå forskelligheden og bygge bro. Det indebærer, at man respekterer og tager hinandens oplevelser og erfaringer alvorligt.

Det er den enkelte skolebestyrelse, der fastlægger principper for skole-hjem samarbejdet.

Læs mere om skole-hjemsamarbejde i temahæftet om klasselæreren som ko-

ordinator (s.48).

Spørgsmål til drøftelse af skole-hjem-samarbejde:

Hvordan er vores skole-hjem-samarbejde. Hvad gør vi, og hvorfor gør vi det?

Hvilke mål har vi for skole-hjem-samarbejdet fremover. Hvad vil vi helt konkret og hvorfor?

Hvilke initiativer vil vi tage for at nå målene (for det enkelte barn, for klassen, for skolen)?

Hvordan kommer vi videre? Hvem gør hvad (rækkefølge, tidsplan, koordinering, organisering)?

Læseplaner - særlige læseplaner

Kommunalbestyrelsen træffer beslutning om de læseplaner, der skal gælde for folkeskolens fag i kommunens skoler.

Ofte vil kommunalbestyrelsen godkende Undervisningsministeriets vejledende læseplaner som gældende for kommunen. Beslutning om afvigelser fra læseplanen vil almindeligvis skulle træffes af det kommunale udvalg, der varetager folkeskolens virksomhed - eller skolebestyrelsen vil være bemyndiget dertil.

Beslutninger om afvigelser fra gældende læseplan vil under alle omstændigheder skulle behandles i skolebestyrelsen - dvs. efter forslag fra skolelederen og efter udtalelse i pædagogisk råd.

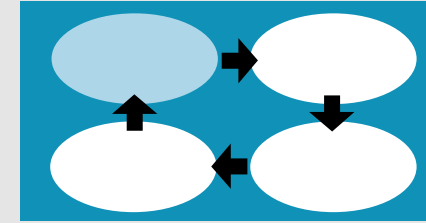
Minimumskravet vil være, at man overordnet fastlægger, hvordan den særlige planlægning foretages for at opfylde målene i de gældende læseplaner.

I læseplanerne skal der tages udgangspunkt i, at folkeskolen er *skolen for alle* og derfor også omfatter elever med særlige behov.

Det er nødvendigt, at skolens lærere overvejer, om undervisningen af elever med særlige behov skal ske efter særlige læseplaner.

Hvis skolen vælger at udarbejde særlige læseplaner, må man være opmærksom på, at disse ikke i sig selv må virke begrænsende på muligheden for, at folkeskolens formål opfyldes.

Tilsvarende må skolen være opmærksom på, at særlige læseplaner i sig selv kan være udtryk for begrænsede forventninger til eleverne - og dermed kan virke begrænsende på elevernes udviklingsmuligheder.

BILAG

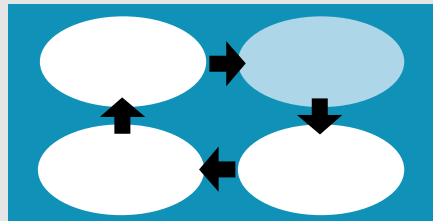
Iagttagelse og beskrivelse af eleven

Navn:

Dato:

Kompetencer:

(Skriv din egen disposition eller brug eksemplet på side 18)

Årsplan

Elevens potentialer:

Elevønsker:

Lærerens mål:

Motivationsområder:

Eksempel på årsplan

Navn:

Sociale færdigheder:

Gymnastik/motorik:

Dansk:

Matematik:

Natur og teknik:

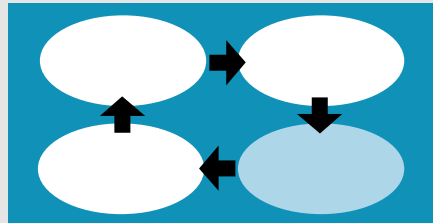
Billedkunst:

Musik:

Engelsk:

BILAG

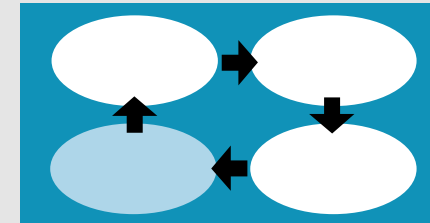
BILAG

Individuel plan for undervisningen

Potentialer:
Valg af undervisningsmål

BILAG

Aktivitetsplan

Hvordan skal undervisningen organiseres:
Tid:
Sted:
Lærere:

Fag:

Emne:

Organisationsform:
Materialer:

Dato start:
Dato slut:

Beskrivelse af aktivitet:

Fælles mål:

Indlært:

Individuelle mål:

Indlært:

Andre nye kompetencer:

Evaluerings:

.I serien **TEMAHÆFTER** er hermed udsendt:

1. Om grundlæggende kundskaber (1986)
2. Praktisk-musiske fag i samordnet indskoling (1987)
3. Natur og teknik (1988)
4. Om mobning (1989)
5. Fortællingen i skolen (1989)
6. Børn og udtryk (1991)
7. Pædagogisk skoleledelse (1992)
8. Arkitektur og design (1993)
9. Projekt opgaven 1993/94 (1994)
10. Læsning - hvordan får vi godt begyndt? (1995)
11. Undervisning af elever med synshandicap (1995)
12. Undervisning af elever med tale-/sprogvanskeligheder (1995)
13. Særligt tilrettelagte undervisningsforløb for 8.-10. klasse (1995)
14. Klasselæreren - koordinering af arbejdet (1996)
15. Skolebiblioteker og undervisningsmidler (1996)
16. Skolen og specialundervisning - om at lave individuelle undervisningsplaner (1996)

De ældre temahæfter kan stadigvæk være af interesse.
De kan - så længe oplag haves - købes gennem:

Undervisningsministeriets forlag,
Frederiksholms Kanal 25 F, 1220 København K.
Tlf.: 3392 5220
eller hos en boghandler.